

Maciej BARANIAK*

<https://orcid.org/0000-0002-9200-3182>

Lokalna prasa a początki turystyki i sportu w Zakopanem

Streszczenie

Przełom XIX i XX wieku to okres silnego rozwoju turystyki tatrzańskiej, a także lata, w których Zakopane jako ośrodek tego ruchu staje się konkurencją dla Krynicy, Rabki, Szczawnicy, czy też licznych kurortów w Karpatach Wschodnich. Dokonania pionierów turystyki tatrzańskiej stanowiły temat zainteresowania lokalnej prasy, której dynamiczny rozwój następował wraz ze zwiększającą się frekwencją odwiedzających Zakopane. W latach 1891–1914 w Zakopanem ukazało się ogółem dwanaście czasopism, w których oprócz spraw związanych z rozwojem społeczno-gospodarczym Zakopanego wiele miejsca zajmowało propagowanie turystyki, sprawozdania z odbytych wycieczek górskich, działalność Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Na łamach zakopiańskiej prasy odbywała się dyskusja na budzący kontrowersje temat dotyczący budowy kolejki na Świnicę. Początkiem XX w. w lokalnej prasie publikują swoje artykuły propagatorzy sportu i rekreacji: Leopold Świerż, Stanisław Będzikiewicz, Eugeniusz Piasecki, Stanisław Barabasz i Mariusz Zaruski.

Słowa kluczowe: sport, turystyka, prasa zakopiańska.

Wprowadzenie

Celem artykułu jest ukazanie roli lokalnej prasy w tworzeniu początków turystyki i sportu w Zakopanem, w oparciu o kwerendę zakopiańskich czasopism ukazujących się w latach 1891–1914. Istotny przyczynek do badań prasoznawczych stanowiło opracowanie D. Dudka pt. *Źródła do dziejów kultury fizycznej 1844–1939. Czasopisma, kalendarze, jednodniówki* będące zestawieniem szeroko rozumianych źródeł prasowych wychodzących na ziemiach polskich pod

* dr, Polskie Towarzystwo Historyczne O/Nowy Targ

zaborami i w II Rzeczypospolitej¹, a także artykuł J. Zborowskiego pt. *Z dziejów ruchu wydawniczego w Zakopanem do roku 1899*². Warto nadmienić, iż liczne publikacje, podejmujące problematykę początków turystyki i sportu w Zakopanem, nie uwzględniają w sposób szczególny analizy lokalnej prasy.

Metodologia badań

W badaniach zostały wykorzystane następujące metody: analiza źródeł historycznych, indukcji, dedukcji, syntezy oraz porównawcza. Wsunięto następujące problemy badawcze: 1. Jak rozwijała się prasa zakopiańska przed I wojną światową? 2. W jakim zakresie lokalna prasa wpłynęła na początki turystyki i sportu w Zakopanem?

Analiza i wnioski

Przełom XIX i XX w. to okres silnego rozwoju turystyki tatrzańskiej, a także lata, w których Zakopane jako ośrodek tego ruchu staje się konkurencją dla Krynicy, Rabki, Szczawnicy czy też licznych kurortów w Karpatach Wschodnich. Główną rolę w tym procesie odegrała polska inteligencja przyjeżdżająca pod Giewont ze wszystkich zaborów. W latach 1891–1914 w Zakopanem ukazuje się ogółem dwanaście czasopism, w których – oprócz spraw związanych z rozwojem społeczno-gospodarczym miejscowości, artykułów naukowych i popularnonaukowych z różnych dziedzin – wiele miejsca zajmowało propagowanie turystyki, sportu i rekreacji³. Na przełomie XIX i XX w. czytelnikami lokalnej prasy byli przede wszystkim coraz liczniej odwiedzający Zakopane kuracjusze i pospolici turyści. Pisma zakopiańskie redagowane były przez ludzi z zewnątrz i skierowane w zasadzie wyłącznie do przyjezdnych, ogół góralskiej społeczności prasy w tym okresie nie czytał, stąd też nie liczono się z jej zdaniem. Taki stan rzeczy wynikał z panującej biedy, przyjmującej w wielu przypadkach postać skrajnego ubóstwa, oraz powszechnego analfabetyzmu.

Dokonania pionierów turystyki tatrzańskiej stanowiły temat zainteresowania lokalnej prasy, której dynamiczny rozwój następował wraz ze zwiększającą się liczbą odwiedzających Zakopane. Informacje o wycieczkach tatrzańskich stanowiły stałą pozycję w niemalże wszystkich zakopiańskich czasopismach. Ukazu-

¹ D. Dudek, *Źródła do dziejów kultury fizycznej 1844–1939. Czasopisma, kalendarze, jednolitości*. Dodatek do „Biuletynu Informacyjnego” nr 2 Biblioteki Głównej AWF w Krakowie, Kraków 2001.

² J. Zborowski, *Z dziejów ruchu wydawniczego w Zakopanem do roku 1899*, „Rocznik Podhalański”, t. 3, Zakopane 1985.

³ D. Dudek, dz. cyt., s. 42.

jący się w 1892 r. „Kurjer Zakopiański” publikował notatki mogące służyć przez swoją dokładność za miniprzewodniki dla turystów. Taką rolę mogły pełnić artykuły: Mieczysława Karłowicza i Janusza Chmielewskiego *Kościelec*⁴, Mieczysława Karłowicza *Kominy*⁵ i Kazimierza Przerwy-Tetmajera *Wycieczka na Staroleśną*⁶.

W „Przeglądzie Zakopiańskim” relacje z tatrzańskich wycieczek zamieszczał, piszący pod pseudonimem A. Groń, prof. Mieczysław Kowalewski: *Łysanki w Tatrach*⁷, *Uplaz Kalacki*⁸ i *Ścieżka za Reglami*⁹.

W 1902 r. na łamach „Przeglądu Zakopiańskiego” toczyła się dyskusja, będąca pokłosiem artykułu ks. Walentego Gadowskiego, zamieszczonego w warszawskiej „Biesiadzie Literackiej”, na temat możliwości wytyczenia Orlej Perci, szlaku graniowego od Wołoszyna do Doliny Kościeliskiej. Pomysł krytykowali taternicy Adam Lewicki i Janusz Chmielowski, zarzucając autorowi nieścisłości w opisach swoich wypraw Orlą Percią¹⁰. W latach 1902–1905 temat wytyczenia wspomnianego szlaku powrócił na łamy „Przeglądu Zakopiańskiego” za sprawą artykułów Janusza Chmielowskiego¹¹ i cyklu doniesień ks. Walentego Gadowskiego zatytułowanych *Z wysokich Tatr Polskich*¹².

Obszerny artykuł pt. *Wzięcie Śpiczastego Szczytu (2356 metrów)* autorstwa Karola Artura de Englisch-Payne został opublikowany w numerze 50 i 52 „Przeglądu Zakopiańskiego” z 1902 r. Englisch szczegółowo relacjonuje swoją pionierską 22-godzinną wyprawę na Śpiczasty Szczyt (obecnie Ostry Szczyt), trasą przez Przełęcz Lodową, Komin Englišcha i żleb Gradu Kamieni. W podsumowaniu relacji autor pisze:

Szczyty utarte, wygodne, nowoczesnego alpinisty pociągnąć nie mogą, jest pewna dzika rozkosz, pewna pikanteria w tej walce o życie i śmierci, w tem naprężeniu chwilowem wszystkich mięśni i władz ducha, która działa kojąco na nerwy i każe zapomnieć o wszystkich życia bólach. W tej walce spokój zwycięzcy tryumfuje nad dziką, groźną przyrodą¹³.

⁴ „Kurjer Zakopiański” 1892, nr 2, s. 2–3.

⁵ „Kurjer Zakopiański” 1892, nr 6, s. 3–4; K. Pisera, *Jak dawniej po Tatrach chadzano*, Zakopane 2013, s. 394; J. Zborowski, dz. cyt., s. 42.

⁶ „Kurjer Zakopiański” 1892, nr 7, s. 3.

⁷ A. Groń, *Łysanki w Tatrach*, „Przegląd Zakopiański” 1899, nr 4, s. 6–7, nr 5, s. 9–10.

⁸ Tenże, *Uplaz Kalacki*, „Przegląd Zakopiański” 1899, nr 12, s. 6–7.

⁹ Tenże, *Ścieżka za Reglami*, „Przegląd Zakopiański” 1900, nr 31, s. 4–5.

¹⁰ A. Lewicki, *O Orlej Perci*, „Przegląd Zakopiański” 1902, nr 14, s. 129–131; W. Gadowski, *Orla Perc w Tatrach*, „Przegląd Zakopiański” 1902, nr 15, s. 138–140, nr 16, s. 146–147; J. Chmielowski, *W sprawie „Orlej Perci w Tatrach”*, „Przegląd Zakopiański” 1902, nr 18, s. 162–164.

¹¹ J. Chmielowski, *Orla Perc w Tatrach polskich*, „Przegląd Zakopiański” 1902, nr 51, s. 478–479; nr 52, s. 486–488; 1903, nr 1, s. 3–5.

¹² W. Gadowski, *Z wysokich Tatr Polskich*, „Przegląd Zakopiański” 1903, nr 23–26, 28–30; 1905, nr 1–3.

¹³ K.A. Englisch-Payne, *Wzięcie Śpiczastego Szczytu (2356 metrów)*, „Przegląd Zakopiański” 1902, nr 50, s. 472–474, nr 52, s. 488–489; E. Pisera, dz. cyt., s. 387.

Również w „Przeglądzie Zakopiańskim” znajdujemy opis pierwszego 9-dniowego przejścia odcinkiem grani głównej Tatr, od Salatyńskiego do Staroleśnego Szczytu pt. *Orlą Pyrcią*, autorstwa uczestnika tej wyprawy Teodora Eichenwalda¹⁴.

W ukazującym się w latach 1908–1914 tygodniku „Zakopane” dział turystyczny, pt. *Z Tatr*, prowadził Mariusz Zaruski, taternik i naczelnik Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Poza tradycyjnymi opisami tras i sprawozdaniami z ciekawszych wycieczek koncentrował się na zagadnieniach związanych z modelem turystyki i taternictwa. Szczególną wagę przywiązywał do eksponowania faktów pierwszych wejść, zwłaszcza zimowych i narciarskich. Oprócz prowadzenia działu turystycznego opublikował na łamach „Zakopanego” łącznie 86 artykułów, w tym wiele mających charakter instruktażowy, dotyczących zachowania się w Tatrach, sposobów unikania niebezpieczeństwa lawin i posługiwania się sprzętem taternickim¹⁵. Jako wykształcony marynarz Zaruski zaadaptował na potrzeby Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego morski system porozumiewania się na odległość za pomocą chorągiewek, który nazwał tatrzańskim telegrafem wzrokowym. Szczegółowy opis i instrukcję systemu, wraz z tabelami kodów, zamieścił w opracowaniu pt. *Tatrzański telegraf wzrokowy. Sposób porozumiewania się na odległość w dzień za pomocą chorągiewek*¹⁶.

W zakopiańskiej prasie znajdujemy wiele publikacji analizujących działalność Towarzystwa Tatrzańskiego, często nieprzychylnych i postulujących wprowadzenie w organizacji istotnych zmian. Pełen krytyki artykuł nieznanego autora ukazał się w „Przeglądzie Zakopiańskim” w 1899 r., w dwudziestą piątą rocznicę działalności Towarzystwa Tatrzańskiego (TT). Autor formułuje wiele zarzutów pod adresem działaczy, szczególnie tzw. grupy krakowskiej¹⁷. Główne zarzuty dotyczyły stagnacji w pracach organizacji, zmniejszającej się liczby członków i niegospodarności (sprawa wynajmu czytelnicy w Dworcu Tatrzańskim). Krytyka dotyczyła również drastycznego spadku nakładów na główne cele statutowe – tj. na roboty w Tatrach do 15% i na badania naukowe do 1% z całorocznego budżetu¹⁸. Potrzebę głębokich reform działalności towarzystwa zgłaszał również członek założyciel prof. Mieczysław Kowalewski w cyklu artykułów pt. *O potrzebie niektórych reform w działalności Towarzystwa Tatrzańskiego*¹⁹. Ten sam

¹⁴ T. Eichenwald, *Orlą Pyrcią*, „Przegląd Zakopiański” 1902, nr 34, s. 325; nr 37, s. 360–363; nr 38, s. 372–373; nr 39, s. 379–380; nr 40, s. 386–389.

¹⁵ M. Zaruski, *Lawiny śnieżne w Tatrach*, „Zakopane” 1908, nr 13, s. 8, nr 16, s. 8, nr 17, s. 8, nr 19, s. 8; tenże, *Z dziejów turystyki. Sposób przedłużania liny przy zejściu*, „Zakopane” 1908, nr 18, s. 6; tenże, *Z Tatr. Przybory turystyczne*, „Zakopane” 1908, nr 14, s. 8.

¹⁶ Tenże, *Tatrzański telegraf wzrokowy. Sposób porozumiewania się na odległość za pomocą chorągiewek*, „Zakopane” 1909, nr 27, s. 4, nr 28, s. 6.

¹⁷ B. Małachowski, *Siedemdziesiąt pięć lat pracy*, „Wierchy” Rocznik jubileuszowy wydany dla upamiętnienia 75-lecia istnienia PTT, Kraków 1948, s. 42.

¹⁸ *Słowo o Towarzystwie Tatrzańskim*, „Przegląd Zakopiański” 1899, nr 2, s. 4–5, nr 3, s. 5–6.

¹⁹ M. Kowalewski, *O potrzebie niektórych reform w działalności Towarzystwa Tatrzańskiego*, „Przegląd Zakopiański” 1900, nr 2, s. 10–12, nr 3, s. 19–20, nr 4, s. 27, nr 6, s. 44–45, nr 7, s. 50–54, nr 8, s. 63–65.

autor w innym artykule pt. *Po pożarze Dworca Tatrzańskiego w Zakopanem i restauracji w Kuźnicach* apelował o zbiórkę środków i pomoc w odbudowie siedziby towarzystwa²⁰.

W odpowiedzi na falę krytyki działalności TT, w numerze 18. „Przeglądu Zakopiańskiego” z 1900 r. ukazało się sprawozdanie z dotychczasowej jego działalności, w którym podkreślano liczne zasługi towarzystwa: budowę schronisk nad Morskim Okiem (1874 r.), w Dolinie Roztoki (1876 r.) i w Dolinie Pięciu Stawów Polskich (1876 r.), dofinansowanie drogi z Nowego Targu do Zakopanego i budowę telegrafu w Zakopanem²¹. W 1913 r. z okazji jubileuszu 40-lecia Towarzystwa Tatrzańskiego „Zakopane” wydało specjalny numer, poświęcony w całości zagadnieniom ochrony przyrody tatrzańskiej²².

Wzrost ruchu turystycznego w Tatrach niósł za sobą coraz większą liczbę nieszczęśliwych wypadków – również śmiertelnych. Zaistniała konieczność utworzenia pogotowia górskiego, czego głównym inicjatorem był Mariusz Zaruski. Do tego czasu każdą wyprawę ratunkową organizowano dorywczo, zwykle z dużymi trudnościami, gdyż brakowało sprzętu oraz chętnych i wyćwiczonych ratowników. Niemal w każdym numerze „Zakopanego” Zaruski apelował o wsparcie dla starań o utworzenie w Zakopanem Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego; pisał:

Na brzegach mórz wszędzie są stacje ratunkowe dla pomocy tonącym okrętom, w miastach pogotowia ratunkowe w nagłych przypadkach – strażę ochotnicze pożarne, mają ludzie w górach naszych bez pomocy ginąć?²³

Tragiczna śmierć podczas górskiej wspinaczki 8 lutego 1909 r. wybitnego kompozytora Mieczysława Karłowicza i zamieszczony w „Zakopanem” opis wyprawy poszukiwawczej przekonały obojętną początkowo opinię publiczną do poparcia projektu utworzenia TOPR²⁴. Po oficjalnym zarejestrowaniu TOPR-u w 1909 r., „Zakopane” poświęca wiele miejsca na prezentowanie swoim czytelnikom jego działalności, stając się zarówno trybuną potrzeb pogotowia, jak i kroniką wypraw ratunkowych. Na łamach pisma znajdujemy szczegółowe sprawozdania ze wszystkich głośniejszych wypraw TOPR-u, poczynając od poszukiwań Karłowicza, poprzez znaną tragedię w Małym Jaworowym, gdzie podczas poszukiwań Stanisława Szulakiewicza ginie „król przewodników tatrzańskich” – Klemens Bachleda²⁵. W 1911 r. „Zakopane” donosi o śmierci turysty Jana Drègè’a,

²⁰ Tenże, *Po pożarze Dworca Tatrzańskiego w Zakopanem i restauracji w Kuźnicach*, „Przegląd Zakopiański” 1900, nr 14, s. 112.

²¹ *Z Towarzystwa Tatrzańskiego*, „Przegląd Zakopiański” 1900, nr 18, s. 143.

²² „Zakopane” 1913.

²³ M. Zaruski, *Z Tatr – wypadki – konieczność pogotowia ratunkowego – wezwanie do składek*, „Zakopane” 1908, nr 22, s. 7.

²⁴ M. Zaruski, *Ś.p. Mieczysław Karłowicz*, „Zakopane” 1909, nr 4, s. 3–4.

²⁵ J. Żuławski, *Ze zwłokami Klimka Bachledy*, „Zakopane” 1910, nr 20, s. 2–5, nr 21, s. 3–4; M. Zaruski, *Sprawozdanie z wyprawy ratunkowej po Stanisława Szulakiewicza i Klimka Ba-*

w rejonie Czarnego Stawu Gąsienicowego, rok później o wypadku uczestniczek wycieczki studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego Aldony Szystowskiej na Czerwonych Wierchach, w 1914 r. o wypadku rodzeństwa Marii i Bronisława Bandrowskich i Hanny Hackebeil w Żlebie Drège'a²⁶.

W 1902 r. inż. Walerian Dzieślewski przedstawił projekt kolejki z Zakopanego przez Kuźnice na Przełęcz Świnicką, o czym informował „Przegląd Zakopiański” w numerze 24. Trzy tygodnie później w numerze 27 znajdujemy szczegółowe omówienie tekstu wydanej przez inż. Dzieślewskiego broszury, opublikowanej w „Giewoncie”²⁷, uzasadniającej korzyści płynące z projektowanej inwestycji²⁸. Początkowo prasa popierała ideę budowy kolejki, jeszcze w 1908 r. „Zakopane” opowiadało się za realizacją tej inwestycji. W artykule *Kolej na Świnicę* przedstawiano szereg rozbieżnych opinii, podkreślano, iż oprócz funkcji turystycznej nowo wybudowana kolejka pozwoli na eksploatację granitu różnobarwnego, wapienia białego i rudy żelaza spod Kopy Magury²⁹.

Sprawa kolejki na Świnicę powróciła na łamy „Zakopanego” w 1912 r., tym razem już z krytycznym nastawieniem, co związane było z powołaniem Sekcji Ochrony Tatr Towarzystwa Tatrzańskiego, której program zakładał m.in. opiekę nad roślinami i zwierzętami tatrzańskimi, przeciwdziałanie niewłaściwemu zachowaniu się człowieka w górach i dążenie do zachowania ich pierwotnego charakteru³⁰. Krytyka budowy kolejki na Świnicę przybrała na sile po opublikowaniu na łamach „Zakopanego” recenzji broszury autorstwa Wiktora Kuźniara pt. *W sprawie kolejki na Świnicę* wydanej przez Towarzystwo Tatrzańskie³¹. W latach 1913–1914 pismo publikowało szereg materiałów krytykujących projekt Dzieślewskiego³², nawoływano do wieców i publicznych protestów. Jubileuszowy nr 17 „Zakopanego” z 1913 r., wydany z okazji 40-lecia Towarzystwa Tatrzańskiego, był w całości poświęcony tej tematyce. Szeroko zakrojona akcja protestacyjna odniosła pożądany skutek, projekt Dzieślewskiego został defini-

chledę w dniach 6–16 sierpnia 1910 r., „Zakopane” 1910, nr 24, s. 4–5, nr 25, s. 4–5; R. Hannel, *Tatrami urzeczeni*, Warszawa 1977, s. 237.

²⁶ *Śmierć w górach*, „Zakopane” 1911, nr 20, s. 5; X. Wałuż, *Kronika tygodniowa*, „Zakopane” 1912, nr 14, s. 4–5; tamże, L. Sawicki, *Tajemniczy wypadek*, s. 5. W. Kulczyński, F. Prauss, M. Zaruski, *Orzeczenie komisji Towarzystwa Tatrzańskiego*, „Zakopane” 1912, nr 15, s. 2–3; M. Zaruski, *Znalezienie zwłok ś.p. Aldony Szystowskiej*, „Zakopane” 1912, nr 17, s. 2; *Wypadek w Tatrach*, „Zakopane” 1914, nr 16, s. 8; S. Stroński, *Tragedia na Granatach*, „Zakopane” 1914, nr 17, s. 2–4.

²⁷ W. Dzieślewski, *Kolej wąskotorowa Zakopane–Świnica*, „Giewont” 1902, nr 2–5, nr 7–9.

²⁸ *W Tatrach*, „Przegląd Zakopiański” 1901, nr 24, s. 230; tamże nr 27, s. 263.

²⁹ *Kolej na Świnicę*, „Zakopane” 1908, nr 25, s. 9–10.

³⁰ *Ochrona Tatr*, „Zakopane” 1912, nr 5, s. 3–4.

³¹ M. Czechowicz, *W obronie Tatr*, „Zakopane” 1912, nr 16, s. 2–3.

³² A. Uziembło, *Wiec w sprawie ochrony Tatr*, „Zakopane” 1912, nr 20, s. 3–4; M. Limanowski, *W sprawie kolejki na Świnicę*, „Zakopane” 1912, nr 28, s. 1–2; *Memoriał do Wysokiego Wydziału Krajowego w sprawie projektu budowy kolei lokalnej Zakopane–Świnica*, „Zakopane” 1913, nr 7, s. 3–4; *Kolejka na Świnicę*, „Zakopane” 1913, nr 19, s. 2–3.

tywnie odrzucony przez władze Galicji z przyczyn finansowych. Gustaw Kaleński, działacz Towarzystwa Tatrzańskiego, w swoim artykule pt. *Upadek kolejki na Świnicę* pisał:

Wytrwałe i konsekwentne działanie wydało rezultaty – kolejno padały podstawy, na których projekt się opierał. Sfery turystyczne orzekły, że kolejka nie ma żadnego znaczenia dla turystyki. Rząd skreślił kolejkę z programu kolei lokalnych, spotyka się ona bowiem z masą protestów w imię piękna i charakteru Tatr³³.

Jeszcze z końcem XIX w. o sportach zimowych w Zakopanem niemal w ogóle się nie mówiło i nie odgrywały one żadnej roli w życiu uzdrowiska. Temat narciarstwa pojawił się na łamach lokalnej prasy za sprawą artykułu Leopolda Świeża pt. *O narciarstwie*, w którym autor omawiał dzieje tego sposobu poruszania się po Norwegii na kanwie wydanej rok wcześniej książki Fridtjofa Nansena pt. *Na nartach śniegowych przez Grenlandię*. Będący pod wrażeniem opisu Norwega, Śwież zauważa:

Gdyby Napoleon podczas wyprawy wojennej do Rosji posiadał takie oddziały narciarzy, toby katastrofa pod Berezyną nie zniszczyła jego armii³⁴.

Duże szanse rozwoju na terenie Zakopanego różnego rodzaju gier i zabaw widział wybitny teoretyk kultury fizycznej Eugeniusz Piasecki. W swoim odczycie pt. *Rola Zakopanego w odrodzeniu fizycznym narodu*, wygłoszonym 27 sierpnia 1900 r. w Czytelnii Zakopiańskiej, zwracał uwagę na niewykorzystany przez Polaków potencjał Tatr i górskiego klimatu. E. Piasecki w swoich cyklicznych artykułach publikowanych na łamach „Przeglądu Zakopiańskiego” zachęcał do wykorzystania wszelkich walorów tatrzańskich w celu uprawiania czynnego ruchu, pisał:

Zabawy ruchowe najpiękniejsze, uważane zgodnie przez pedagogów i lekarzy za najsukcesyjniej ćwiczące ciało i umysł³⁵.

Wzorem innych krajów europejskich i Ameryki Północnej propagował uprawianie piłki nożnej, palanta, krykieta, jazdy na kole, narciarstwa, saneczkarstwa, wioślarstwa, dużą rolę w ogólnym rozwoju człowieka upatrywał w tańcu i taternictwie³⁶.

Jednak nie pod wpływem artykułów Świeża ani też Piaseckiego, lecz własnych doświadczeń myśliwskich pierwszym narciarzem w Tatrach był Stanisław Barabasz³⁷, i on też uchodzi za ojca polskiego narciarstwa. Barabasz na stałe

³³ G. Kaleński, *Upadek kolejki na Świnicę*, „Zakopane” 1914, nr 5/6, s. 1.

³⁴ L. Śwież, *O narciarstwie*, „Kurier Zakopiański” 1892, nr 7, s. 1–4.

³⁵ Odczyt E. Piaseckiego ukazał się następnie drukiem na łamach „Przeglądu Zakopiańskiego” 1900 r., nr 36, s. 329–330; nr 37, s. 339–340; nr 38, s. 353–354; nr 40, s. 373–375.

³⁶ E. Piasecki, *Jak bawić się w zimie?*, „Przegląd Zakopiański” 1900, nr 48, s. 443–445; tenże, *Gry na lodzie*, nr 49, s. 453–455; tenże, *O sporcie śniegowym*, nr 50, s. 463–465.

³⁷ S. Barabasz (1857–1949), architekt, malarz, nauczyciel, narciarz. Dyrektor Szkoły Przemysłu Drzewnego w Zakopanem. W 1907 r. razem z Mariuszem Zaruskim założył Zakopiański Oddział Narciarzy, został jego pierwszym prezesem. W latach 1902–1908 był przewodniczącym

osiadł w Zakopanem, gdzie objął stanowisko dyrektora Szkoły Przemysłu Drzewnego, popularyzował narciarstwo zarówno wśród uczniów, jak i nauczycieli. W marcu 1894 r. Barabasz wraz z Janem Fischerem odbyli pierwszą narciarską wycieczkę do Czarnego Stawu pod Kościelcem – data ta uznana została za początek narciarstwa tatrzańskiego. Wyczyn ten nie został jednak odnotowany w pismach zakopiańskich.

W końcu 1907 r. powstało z inicjatywy Stanisława Barabasza i Mariusza Zaruskiego Zakopiańskie Koło Łyżwistów, przyłączone następnie do Towarzystwa Tatrzańskiego jako Zakopiański Oddział Narciarzy (później Sekcja Narciarska TT)³⁸. W grudniu 1907 r. ZON zorganizował pierwszy cywilny kurs posługiwania się nartami, kurs trwał 9 dni i wzięło w nim udział 67 osób, w tym 12 kobiet i 5 przewodników tatrzańskich. Pierwszym przewodnikiem, który opanował technikę jazdy na nartach, był Stanisław Gąsienica-Byrcyn. Nauka na kursie była bezpłatna, bezinteresownie też kierownictwo kursu objął instruktor wojskowych oddziałów austriackich z Neustadt na Morawach – porucznik Henryk Bobkowski³⁹. Narciarskie kursy świąteczno-noworoczne stały się tradycją i niejako specjalnością Zakopiańskiego Oddziału Narciarzy Towarzystwa Tatrzańskiego. Głównymi instruktorami byli: Mariusz Zaruski, Henryk Bobkowski, Mieczysław Karłowicz, Stanisław Zdyb, Gustaw Kaleński i Jan Małachowski⁴⁰.

SN TT zajmowała się, choć w znacznie mniejszym stopniu, także innymi sportami zimowymi. Najstarszym z nich było na terenie Zakopanego łyżwiarstwo, uprawiane już pod koniec XIX wieku. W 1893 r. redaktor „Gazety Zakopiańskiej” Sebastian Będzikiewicz apelował o stworzenie na Równi Krupowej sztucznego jeziora, dla podniesienia rangi zakopiańskiego uzdrowiska. Latem miały być tam urządzone regaty wioślarskie i żeglarskie, zimą – ślizgawka⁴¹. Jesienią 1901 r. z inicjatywy Jana Szymańskiego powstało w Zakopanem Towarzystwo Sportowe z komisarzem klimatycznym Tadeuszem Piątkiewiczem w roli prezesa. Podstawowym celem towarzystwa było propagowanie łyżwiarstwa. W wyniku jego starań, u podnóża Antałówki, przy ul. Jagiellońskiej u wylotu ul. Witkiewicza urządzono ogólnodostępną ślizgawkę dla łyżwiarzy. Po kilku latach łyżwiarstwo zanikło pod Giewontem, by odrodzić się w latach międzywojennych.

zakopiańskiego Oddziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W 1909 r. został jednym z sygnatariuszy odezwy o powołaniu TOPR, zasiadał również w zarządzie pogotowia. Działał także w Towarzystwie Pomocy Naukowej, Towarzystwie Muzeum Tatrzańskiego i chorze „Echo Tatrzańskie”. Był najdłużej urzędującym dyrektorem Szkoły Przemysłu Drzewnego, pozostawał na stanowisku 21 lat. Wprowadził do programu nauczania zasady stylu zakopiańskiego, którego był gorącym zwolennikiem. Opublikował album *Sztuka Ludowa Podhala* przedstawiający najpiękniejsze zabytki budownictwa i zdobnictwa polskiego Podtatrza. Publikował też artykuły na tematy narciarskie i myśliwskie.

³⁸ P. Dudzik, *100 lat narciarstwa w Polsce, historia SN PTT 1907 Zakopane*, Zakopane 2007, s. 12.

³⁹ „Zakopane” 1908, nr 1, s. 5; nr 12, s. 4.

⁴⁰ „Zakopane” 1909, nr 12, s. 4; 1909, nr 5, s. 5; 1909, nr 27, s. 5; 1910, nr 9, s. 4; 1912, nr 28, s. 8.

⁴¹ „Gazeta Zakopiańska” 1893, nr 2, s. 10.

Rozwój saneczkarstwa w Zakopanem również był zasługą SN TT. Już w 1908 r. Mariusz Zaruski starał się o wybudowanie toru saneczkowego pod Gubałówką na Gładkiem. Jako działający metodycznie aktywista propagujący rozwój sportów zimowych, wiedząc, że umiejętność korzystania z sanek, podobnie jak i z nart, jest w społeczeństwie niewielka, opublikował na łamach „Zakopanego” w 1908 r. szczegółową instrukcję *Jak trzeba siedzieć i jeździć na saneczkach*⁴². W związku z dużą popularnością tych dyscyplin Komisja Klimatyczna przy udziale członków miejscowego Zakopiańskiego Oddziału Narciarzy Towarzystwa Tatrzańskiego i TG „Sokół” podjęła decyzję o wytyczeniu toru do jazdy na sankach i bobslejach. Pierwszy taki tor, o długości pół kilometra, otwarto w 1908 r. na zboczach Gubałówki⁴³.

„Zakopane”, w którym od początku dział turystyczno-sportowy prowadził Mariusz Zaruski, pilnie śledziło rozwój narciarstwa. Ponad połowa felietonów Zaruskiego w dziale *Z Tatr* poświęcona jest sprawom związanym z narciarstwem. W artykule pt. *Obrazek z Tatr* stał na stanowisku, że: „od rozwoju narciarstwa zależy przyszłość Zakopanego”⁴⁴. Zaruski był zwolennikiem narciarstwa turystycznego, czemu dał wyraz w artykule pt. *O narciarstwie*, krytykując rekordomanie i narciarstwo boiskowo-sportowe, niemające według niego nic wspólnego z prawdziwym umiłowaniem Tatr⁴⁵. Być może z tej przyczyny niezbyt emocjonalnie podchodził do relacjonowania pierwszych zawodów narciarskich zorganizowanych w Kotle Goryczkowym 28 marca 1910 r. przez Tatrzańskie Towarzystwo Narciarzy z Krakowa⁴⁶. Z kolejnych zawodów, które odbyły się 5 lutego 1911 r. na Kalatówkach, relację w „Zakopanem” przedstawił Jerzy Żuławski⁴⁷. Aktywność publicystyczna Zaruskiego wyraźnie osłabła po 1911 r., kiedy to mocno zaangażował się w działalność Tatrzańskiego Pogotowia Ratunkowego i Towarzystwa Tatrzańskiego.

W styczniu 1912 r. Gustaw Kaleński, sekretarz zarządu Sekcji Narciarskiej, rozpoczął kampanię prasową na rzecz utworzenia w Zakopanem toru saneczkowego. Zjazdy na sankach i bobslejach cieszyły się w Zakopanem dużą popularnością; przy coraz liczniejszej grupie amatorów tych dyscyplin problemem stał się brak odpowiednich terenów do ich uprawiania. Wytyczona w 1908 r. przez Zakopiański Oddział Narciarzy Towarzystwa Tatrzańskiego i TG „Sokół” trasa saneczkowa na Gubałówce była dość krótka i słabo utrzymana, przez co straciła zainteresowanie saneczkarzy. Równocześnie jako tor saneczkowy i bobslejowy służyła jezdnia z Kalatówek do Zakopanego. Zdarzały się na tej trasie częste wy-

⁴² „Zakopane” 1908, nr 4, s. 3.

⁴³ „Zakopane” 1908, nr 28, s. 10.

⁴⁴ M. Zaruski, *Obrazek z przyszłości*, „Zakopane”, 1908, nr 5, s. 8–9.

⁴⁵ Tenże, *O narciarstwie*, „Zakopane” 1912, nr 27, s. 2–3.

⁴⁶ Tenże, *Z Tatr. I Dzień Narciarski*, „Zakopane” 1910, nr 7, s. 3–5.

⁴⁷ R. Kołodziej, K. Aftaruk, *Zarys historii narciarstwa i snowboardingu*, Rzeszów 2010, s. 74; J. Żuławski, *II Międzynarodowe zawody narciarskie*, „Zakopane” 1911, nr 4, s. 2–3.

padki, nawet śmiertelne, gdyż droga ta była użytkowana w zimie także przez sanie konne. Do dzisiaj przy chodniku na Kuźnickiej Polanie znajduje się mała kapliczka. Powieszono ją na pamiątkę tragicznego wypadku, jaki zdarzył się w lutym 1913 r., kiedy jadący z Kuźnic bobslej z dużą szybkością uderzył w drzewo. Dwie osoby poniosły śmierć na miejscu, a kierowca bobsleja został ciężko ranny⁴⁸. Kaleński apelował:

[...] niepodobna jest nazwać torem letniej drogi jezdnej z Kalatówek do Kuźnic i szosy z Kuźnic do Zakopanego. Specjalnie na szosie tej w dzikim chaosie przewalają się sanie góralskie, jadące w obu kierunkach, saneczki, bobsleighi, „Zeppeliny” (saneczki z kierownicą i hamulcem), narciarze na nartach, narciarze na linie za saniami, przechodnie wreszcie. Słowem panuje tam piekło dantejskie. Nic też dziwnego, że żadna zima nie obeszła się bez wypadków na tej szosie nieszczęsnej. Obecna jednak dzięki licznemu zjazdowi zwolenników bobsleighów, smutny rekord trzech trupów osiągnęła⁴⁹.

Na wniosek Sekcji Narciarskiej Towarzystwa Tatrzańskiego Inspektor Stacji Klimatycznej, w porozumieniu z c.k. Starostwem w Nowym Targu, wydał 3 stycznia 1912 r. zakaz jazdy na sankach i bobslejach po chodnikach i drogach publicznych⁵⁰. Jednocześnie z wnioskiem o wydanie zakazu jazdy sankami na drogach publicznych SNTT postanowiła o rozpoczęciu przygotowań do budowy toru lodowego na odcinku Kalatówki–Zakopane.

Inicjatorem budowy toru saneczkowo-bobslejowego był Wincenty Szymborski, dyrektor dóbr Zakopane. Pierwsze pomiary terenowe wykonał w 1911 r. drogomistrz Wydziału Krajowego z ramienia Sekcji Narciarskiej Alojzy Jost⁵¹.

Komitet budowy wydzierzał od hrabiego Zamoyskiego, właściciela gruntów na Kalatówkach, teren pod przyszły tor, w zamian za udziały w przedsięwzięciu.

W 1913 r. w związku z kłopotami finansowymi rozwiązano komitet budowy toru, rozpoczętą inwestycję przejął zarząd dóbr zakopiańskich hrabiego Władysława Zamoyskiego. Budowę ukończono 18 grudnia 1913 r., tor zaczynał się przy drodze na Kalatówki, a kończył przed dawną walcownią, obecnie hotelem „Muroranica”. Jego długość wynosiła 1835 m. Dużym udogodnieniem dla korzystających był konny wyciąg sanek. Tor został wybudowany według wspólnego projektu Alojzego Josta i Józefa Ramsa⁵². Był to pierwszy na ziemiach polskich profesjonalny tor saneczkowo-bobslejowy⁵³.

Tematykę sportowo-turystyczną na łamach przedwojennej prasy zamyka cykl artykułów pioniera narciarstwa tatrzańskiego S. Barabasa pt. *Wspomnienia narciarza*, poświęcony początkom turystyki narciarskiej w Tatrach⁵⁴.

⁴⁸ *Kto winien?*, „Zakopane” 1913, nr 3, s. 2.

⁴⁹ „Zakopane” 1913, nr 4, s. 2–3.

⁵⁰ „Zakopane” 1912, nr 1, s. 3.

⁵¹ „Zakopane” 1912, nr 2, s. 3.

⁵² „Zakopane” 1913, nr 28, s. 3.

⁵³ M. Baraniak, *Sport w Zakopanem w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, Gdynia 2015, s. 147–152.

⁵⁴ S. Barabas, *Wspomnienia narciarza*, „Zakopane” 1914, nr 1, s. 4; nr 2, s. 5; nr 3, s. 4; nr 4, s. 5; nr 5–6, s. 5–6; R. Hanell, dz. cyt., s. 233.

Podsumowanie

Prasa lokalna kibicowała rozwojowi wszelkich funkcji społecznych Zakopanego, w tym turystycznej i sportowej, upatrując w nich możliwość integracji podzielonego przez zabory narodu. W każdym niemal artykule podkreślano polskość i wyjątkowość Zakopanego i Tatr. Pierwsze piśmka zakopiańskie miały przeważnie charakter kronikarski i w takiej formie relacjonowały pionierskie wycieczki tatrzańskie. Wyraźnie opiniotwórczy charakter prezentowały pisma „Zakopane” i „Przegląd Zakopiański”, na łamach których odbywały się dyskusje na tematy sportowo-turystyczne. Prasa zakopiańska poprzez liczne artykuły i doniesienia pełniła funkcję edukacyjną oraz informacyjno-popularyzatorską. Jako jedyny w omawianym okresie środek przekazu odegrała wiodącą rolę w transformacji Zakopanego z małej podhalańskiej wioski przez stację klimatyczną do znanego ośrodka turystyczno-sportowego.

Bibliografia

I. Prasa

- „Gazeta Zakopiańska” 1893.
- „Giewont” 1902.
- „Kurjer Zakopiański” 1892.
- „Przegląd Zakopiański” 1899–1900, 1902–1903.
- „Zakopane” 1908–1914.

II. Literatura

- Baraniak M., *Sport w Zakopanem w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, Gdynia 2015.
- Dudek D., *Źródła do dziejów kultury fizycznej 1844–1939. Czasopisma, kalendary, jednodniówki*. Dodatek do „Biuletynu Informacyjnego” nr 2 Biblioteki Głównej AWF w Krakowie, Kraków 2001.
- Dudzik P., *100 lat narciarstwa w Polsce, historia SN PTT 1907 Zakopane, Zakopane* 2007.
- Hanell R., *Tatrami urzeczeni*, Warszawa 1979.
- Kołodziej R., Aftaruk K., *Zarys historii narciarstwa i snowboardingu*, Rzeszów 2010.
- Małachowski B., *Siedemdziesiąt pięć lat pracy*, „Wierchy” Rocznik Jubileuszowy wydany dla upamiętnienia 75-lecia istnienia PTT, Kraków 1948, s. 48–104.
- Pisera K., *Jak dawniej po Tatrach chadzano*, Zakopane 2013.
- Zborowski J., *Z dziejów ruchu wydawniczego w Zakopanem do roku 1899*, „Rocznik Podhalański”, t. 3, Zakopane 1985, s. 7–82.

The beginnings of sport and tourism in Zakopane in the local press

Abstract

The end of XIX and beginning of the XXth century was the time of rapid development of Tatra tourism. It was also the time during which Zakopane became the leading touristic venue. Polish Intelligentsia, who came in huge numbers to this place from all annexed territories, had the main influence on that process. The achievements of pioneers in Tatra tourism were the major subjects in the local press, whose dynamic development depended on the growing number of visitors coming to Zakopane. During the years 1891–1914 there were altogether 12 journals that described socio-economic development of Zakopane, included science and popular science articles from various fields and, more importantly, promoted tourism, presented accounts of mountain treks and activities carried out by Polish Tatra Society and Tatra Mountains Volunteer Rescue Service. The press in Zakopane described and presented discussions on controversial topics such as, for example, building the mountain cableway to Świnica Peak. At the beginning of the XXth century the local press included articles written by famous sports and recreation promoters as: Leopold Świerż, Stanisław Będzikiewicz, Eugeniusz Piasecki, Stanisław Barabasz i Mariusz Zaruski.

Keywords: sport, tourism, the local press in Zakopane.

Deklaracja konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Lokalna prasa a początki turystyki i sportu w Zakopanem*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Lokalna prasa a początki turystyki i sportu w Zakopanem*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Lokalna prasa a początki turystyki i sportu w Zakopanem*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Lokalna prasa a początki turystyki i sportu w Zakopanem*.
